

SOC119: ÚVOD DO SOCIOLOGIE PRO NESOCIOLOGY

---

11. Jak je vůbec možná společnost?

30. 4. 2007

Jaro 2006/2007

Sociologie – řád a změna

- **A. Comte** – sociologie jako *sociální fyzika*
- Dvě složky sociologie:
  - 1) *sociální statika* → společenský řád (instituce)
  - 2) *sociální dynamika* → společenský vývoj (zákon tří stádií)
- Základním problémem každé společnosti je otázka, jak skloubit *stabilitu* společnosti a společenský *řád* se společenským *vývojem* a společenskou *změnou*.

Deviantní chování

- **Deviace** = jednání, které není konformní vůči některé normě či soustavě norem, kterou velká část osob v dané komunitě či společnosti akceptuje
- Pojem „deviace“ se netýká jen jednotlivce, ale i skupiny → **deviantní subkultury**
- Opakem deviace (deviantního jednání) je **konformita** (konformní jednání).
- **Normy** společnosti se člověk učí především v procesu **socializace**.
- Společenské normy jsou spjaty se společenskými **sankcemi**.
- Společenské sankce můžeme rozdělit na *pozitivní/negativní a formální/neformální*.

Zločin

- Hlavní typy negativních formálních sankcí v moderních společnostech jsou v kompetenci policie, soudů a vězení.
- **Zákony** = formální sankce definované státem jako pravidla, která musí občané daného státu dodržovat.
- **Zločin** (trestný čin) = jednání, které je v rozporu se zákonem
- Se společenským vývojem dochází k proměnám hodnocení zločinů, jejich závažnosti a způsobu trestání.

Vysvětlení sociálních deviací

- Biologická vysvětlení – snaha nalézt příčiny deviantního chování ve *faktorech biologické povahy* (tvar lebky, rodokmen, fyziognomie, genetická výbava)
- Psychologická vysvětlení – hledání souvislostí mezi deviantním chováním a určitým *psychologickým typem osobnosti* („psychopatická osobnost“)
- Sociologická vysvětlení – důležitým faktorem při výskytu deviantního chování je *sociální kontext* (diferenciální asociace, anomie, etiketizace, racionální volba)

Diferenciální asociace

- **Sutherland** (chicagská škola): ve společnosti, která obsahuje mnoho různých subkultur, povzbuzují některá *sociální prostředí* sklon k nelegálním činnostem, zatímco jiná ne
- Jedinci se stávají delikventy v důsledku toho, že se sdružují s jinými lidmi, kteří jsou nositeli *deviantních (kriminálních) norem*.
- Tato koncepce míří proti představě, že existují nějaké *psychologické rozdíly* mezi zločinci a ostatními lidmi.
- Kriminální činnosti si lidé osvojují *podobným způsobem* jako činnosti zákonné a směřují obvykle k naplnění týchž potřeb a hodnot.

Koncept anomie (Merton)

- **Anomie** = napětí, kterému je chování jedince vystaveno v důsledku konfliktu mezi akceptovanými normami a sociální realitou

- Každá společnost/kultura poskytuje jedinci legitimní *cíle* (hodnoty) a *institucionální prostředky* k jejich dosažení.

- Adaptační strategie:
  - 1) **konformita**
  - 2) **inovace**
  - 3) **ritualismus**
  - 4) **únik**
  - 5) **rebelie**

Etiketizace (labelling)

- Deviace není souborem charakteristik jednotlivců či skupin, ale *procesem interakce* mezi deviantní a nedevidantní částí populace.
- Je třeba zjistit, proč někteří lidé získávají *etiketu* „deviantní“.
- Hlavním zdrojem etiket jsou ti, kdo představují síly zákona a pořádku, anebo jsou schopni jiným vnutit svá měřítka konvenční mravnosti.
- Etiketa „deviantního“ následně vede k další produkci deviantního chování.
- **Sekundární deviace** – jedinec přijímá etiketu, kterou dostal, a začne sám sebe vnímat jako deviantního.

Racionální volba a situační výklad

- Kriminální (deviantní) jednání lze vnímat i jako jednání *záměrné a cílené*, tedy „akci“, spíše než „reakci“.
- Lidé nejsou k deviantnímu jednání přinuceni, ale aktivně se pro ni *rozhodují*, jelikož se domnívají, že potenciální riziko je menší v porovnání s možným ziskem.
- K mnoha zločinům dochází na základě **situačního rozhodnutí**.
- Je-li jedinec ochoten uvažovat o účasti na deviantním chování, uplatňuje přitom zcela běžný proces rozhodování.

Zločin ve statistikách

- Oficiální statistiky týkající se kriminálního jednání jsou v mnohých ohledech nespolehlivé.
- Hlavním nedostatkem daných statistik je fakt, že v nich figurují jen ty činy, které byly příslušnými orgány *zaznamenány* (x oznámené činy).
- Statistiky jsou rovněž ovlivněny různou metodikou evidence údajů a kvalitou práce příslušných orgánů.

Problematika vězeňství

- Moderní vězeňství se vyvinulo až v 19. století; do té doby převažovaly tělesné tresty.
- Základní funkce umístění do vězení:
  1. *náprava delikventa*
  2. *potrestání delikventa*
  3. *ochrana společnosti*
- Problém vězení – vězení jako „škola zločinu“ → internalizace deviantních norem
- Tvrdé a ne-normální podmínky ve vězení mohou mít odstrašující efekt, ale znesnadňují snahu o nápravu vězňů; „normální“ podmínky zvyšují šanci na nápravu, ale zmenšují odstrašující efekt.
- V současné době se rozmáhá trend *alternativních trestů* (pokuta, veřejně prospěšné práce, smíření narušitele a poškozeného).

Různé podoby zločinu

- Zločin a „krize mužů“
- Zločin a gender – problematika sexuálního obtěžování a sexuálního násilí
- Zločiny „bílých límečků“ a zločiny mocných
- Organizovaný zločin
- Zločiny „bez obětí“

Duševní choroba jako deviace

- Vedle zločinů představují **duševní choroby** druhou z oblastí, kde stát aktivně izoluje deviantní jedince od zbytku společnosti.
- Koncept duševní choroby coby medicínské diagnózy se uchytil až v 19. století.
- Problém diagnózy a léčby duševních chorob
- Duševní choroba jako porušování *reziduálních norem*
- *Internace* (umístění do léčeben) versus *dekarcerace* (propouštění z léčeben do domácí péče)

Společenská změna

- Máme-li hovořit a skutečné **společenské změně**, je třeba si všimnout, do jaké míry je zasažena *vlastní struktura* dané společnosti → základní *společenské instituce*

- Při hodnocení změn je nutno ukázat, co zůstalo *stabilní*, a určit základnu, vůči níž lze měřit změny.

- Při vysvětlování společenských změn můžeme určit tři hlavní kategorie působících faktorů:
  - 1) *fyzické a materiální prostředí*
  - 2) *politická organizace*
  - 3) *kulturní faktory*

Revoluce

- Revoluce představuje cílenou společenskou změnu odehrávající se primárně v politické rovině, avšak mající důsledky i pro další oblasti života společnosti.
- **Revoluce** = převzetí politické moci vůdci masového hnutí, s hrozbou nebo použitím násilí, a následným využitím této moci k zahájení procesů zásadních sociálních reforem.
- **Marx** – revoluce jako důsledek *třídních konfliktů*
- **Davies** – revoluce jako reakce na *relativní deprivaci*
- **Tilly** – revoluce a *sociální hnutí*

Sociální hnutí a kolektivní akce (Tilly)

- **Sociální hnutí** = kolektivní snaha o prosazení společného zájmu nebo dosažení společného cíle prostřednictvím kolektivní akce mimo sféru etablovaných institucí
- 4 základní charakteristiky **kolektivní akce**:
  - 1) organizace skupiny
  - 2) mobilizace zdrojů
  - 3) společné zájmy
  - 4) příležitost
- Sociální hnutí se obvykle uplatňují jako prostředek k mobilizaci skupin tehdy, když dosavadní instituce neumožňují, aby byl jejich hlas vyslyšen.

Klasifikace sociálních hnutí (Aberle)

- 1) **Transformační** → snaha o dalekosáhlé a převratné (někdy i násilné) změny společnosti (př. komunistické hnutí)
- 2) **Reformní** → cílem je změna pouze některých aspektů stávajícího společenského řádu (př. feministické hnutí, hnutí gayů a lesbiček)
- 3) **Spasitelská** → úsilí spasit lidi před způsobem života, který je pokládán za zkažený (př. letniční hnutí)
- 4) **Nápravná** → zaměření na nápravu dílčích nedostatků jedinců (př. hnutí Anonymní alkoholici)

Uprostřed jaké společenské změny žijeme?

- Mnozí sociologové se snaží zachytit a popsat *hlavní linie vývoje* moderní společnosti na přelomu 20. a 21. století.
- Bell – **postindustriální společnost** → přechod od společnosti průmyslu ke *společnosti služeb a informací*
- Lyotard – **postmoderní společnost** → modernita je překonána, nastupuje *postmoderní éra*
- Inglehart – **postmaterialistická revoluce** → hodnotový posun od materialistických k postmaterialistickým hodnotám
- Fukuyama – **konec historie** → vítězství liberální demokracie a porážka všech jejích alternativ
- Huntington – **střet civilizací** → chystá se k zápasu mezi západním (křesťanským) a muslimským světem